

MAI FRANCIA KÖLTŐK

A hat költő, akinek verseiből itt néhányat bemutatunk, a legújabb francia líra két nemzedékét képviseli: azt a két generációt, amely a Claudelé, Apollinaire-é, Valéryé után következett. A legidősebb, Jules Supervielle 1884-ben született; Pierre Jean Jouve 1887-ben, Paul Éluard 1895-ben, Henri Michaux 1899-ben, Patrice de la Tour du Pin 1913-ban, Pierre Emmanuel 1916-ban. Pályájukban és művükben az utolsó fél század francia költészetének története tükröződik.

Ez a történet két háború közé esik; első döntő ténye — és bizonyos értelemben az új líra bölcsője — az első világháború; első tüneménye a szürrealizmus. Nem mintha régebbi hatások nem érvényesültek volna egyik-másik költő korai kötetében: Jouve-nál elsősorban Jules Romainsé és az unanizmusé, Supervielle-nél a belső világ finom rezdüléseit kifejező Toulet-é; két-ségtelen azonban, hogy az irodalomtörténet alig ismer költőnemzedéket, mely olyan egycsapásra találta volna meg a saját hangját, mint az 1915-25 közt föllépő. „Mindenképpen spontán generációnak látszik — írja René Bertelé — Reverdy, Éluard, Tzara, Aragon, Soupault, Desnos, Prévert, Crevel jóformán egyszerre eszmél tónusára, kiki a maga regiszterében“.

Érthető ez: a réginek semmiféle tekintélye nincs előttük. A múlt, a hagyomány, a világ fönnálló rendje szemük előtt omlik össze a háborúban. Semmi közösseget nem vállalnak vele; még paradványait is le akarják rombolni — ez a dadaizmus programja — s helyén valami sosemlátott, valóban őszinte, vadonatúj világot akarnak megidézni, elővarázsolni, teremteni, eddig még föltáratlan forrásokból: álomból, tudattalanból, révületből, a freudista és svájci lélekbúvár iskola által fölfedezett lelki rétegekből — és ez a szürrealizmus.

Mindebben természetesen sok őszinteség mellett sok a humor is; hajdani szürrealista manifesztációk fényképei a mai szemlélőben sokszor inkább eszelősök gyülekezetének, mint forradalmi költői iskolának a benyomását keltik. Lazas kamaszkor volt ez s a legjobb tehetségek ki is láboltak belőle — Éluard, Aragon például; a szürrealizmus mint „iskola“ és mint „tudomány“ (mert annak becsvágyaival jelentkezett) megszűnt, „megbukott“ — mint mondják; de maga a szürrealizmus mégis győzött és eltörülhetetlen nyomokat hagyott a költői szemléletben és kifejezésben. Ezt a hatást is, a szürrealizmus útját is Éluard lírája illusztrálja a legszebben. Nála ez az út a „romantikus“ szürrealizmusból a humanista realizmusig ível: egy szürrealizmusban fölfrissült, annak minden értékét fölszívó realizmusig.

A szürrealizmus „iskola“ volt, de igénye mintegy „a levegőben volt“, függetlenül minden szervezkedéstől és iskolától: ezt Henri Michaux példázza a legszemléletesebben. Soha sehévá nem tartozott, függetlenül járta — és törte — útját, s elméletek és manifesztumokban lefektetett programmok nélkül is nagyjában ugyanazokra az eredményekre jutott, mint a szürrealizmus, melylyel pedig sem baráti, sem elvi kapcsolatai nem voltak.

A két háború közti második nemzedéket — akárcsak angol társaikat, egy Barkert, Treece-t — az „apokalipszis” jellemzi: a világ végítéleti látomása és ennek a készülő, majd kitörő végítéletnek a hangulata, pszichózisa. Emmanuel, mesterének, Jouve-nak¹ a példájára és hatása alatt, szemét az eljövendő eseményekre, „avènement”-ra függeszti s annak látomásait vetíti elénk hatalmas képekben és hatalmas — sajnos nem egyszer bombasztikus — hangerővel. Patrice de la Tour du Pin pedig a jelen vízióit elutasítva építi föl gyerekkori emlékeiből „külön világát”, költészete nagyszabású (de kissé nehezen áttekinthető és túlságosan magánjellegű) „summáját”, s ezen át akar, megkerülve a kort, kapcsolatot találni az elemi tényekkel, „az idő forrásaival”.

(r. gy.)

Jules Supervielle:

AZ IDŐTLEN ERDŐBEN

*Az időtlen erdőben
Egy nagy-nagy fát kívágnak.
A helyén szálfá-forma
Függélyes úr remeg
A ledőlts törzs felett.*

*Keresd, keresd, madár,
S addig keresd a fészked
Helyét, e szép sudár
Emlékben, míg susog.*

A TISZTASÁG RÓZSÁJA

*A tisztaság rózsája ez a kised;,
Mi közük hozzá a gyönyöreinknek?
S kellett, hogy az érzékek dühe forrón
Az ártatlanság teljébe omoljon?*

*Eztán ebben a friss testben lakik
S itt vivja vágyunk titka harcait?
Bevette bátran egy-rohamra lelkünk,
S im egy bölcső vendége lett szerelmünk.*

*Öklöcskék, kurta combok, domború
Kis has, amely még jóindulatú;
Míg mi csak állunk s nézzük, hogy ragyog
E nyíltan is jól megőrzött titok.*

¹ Pierre Jean Jouve-ról: „A lelki harc költője”, Vigilia 1952 február.

A CSERJE

*Ha nincs mit mondanom már a világon,
Lám, a szívemben egy új cserje sarjad;
Nézem, s bár szépnek csöppet sem találok,
Végül mégiscsak rá kell mosolyogjak.*

*„Honnan jöttél és mit tehetek érted?
Örök a jövés-menés, ahol élek,
S ahol te élsz, ott célhoz érnek egyre;
Mégis, hangoljuk partjainkat egybe.*

*Kisded bokor, költészet gyermeke,
Jól választott zöldeddel jöjj ide,
S ha körüléd már semmi jó se vár rég,
Mért ne próbáld meg, hogy külön világ légy?*

*Hatvan évemmel, noha nem tudom,
Sikerül-e, én most próbálkozom,
Míg te jól rejtett, éltető erőddel
Lábújjhegyen bűvölöd a jövőt el.“*

EGY PÁLMA SZÜLETÉSE

*Láthatatlan, de súlyos ez a lélek,
A mélyén pálma lenne valami,
Szép sóhaj ivel, sürgős büszkeségek
Lobbannak és nem szűnnek rajzani;
Nem rejtőzhetik tovább ez az orca,
Valóságába lendül át a vágy,
S terét betöltve, léttől ittasodva
Magasba szökni lásd a pálmafát.
A törzse szép sudár, a levelek
Dús bokkrétája tele tiszta fénnel,
S ő, kapaszkodva falánk gyökerével,
Merészségétől még mindig remeg;
Míg egy madár, hogy igazolja létét,
Lombjába rakja boldogsága fészket.*

Pierre Jean Jouve:

VALÓDI TEST

*Üdvözlégy valódi istentest. Üdvözlégy Ragyogó
Sírnak elzalogolva születő, valódi húsból alkotott
Test, jóságtól és hústól csillogó
Üdvözlégy csupa-nap test!
Istenség, boltozatos vállaliddal,
Újszülött s máris lépkedő, üdvözlégy csupa-szépség,
Irgalom teste, hallatlan kemény
A hurkoknak és töviseknek,*

*Üdvözlégys valódi istentest, könnyekig elkápráztató
Aki újraszületsz, üdvözlégys valódi emberi test
Kit a hármás szellem szült szeretetből.*

*Szívem esztelen tájainak tanija
Tökéletes szüztől születttél s megszületttél
Mert kezét Isten a mellére tette
És megszületttél
Ember vagy, ideg, kin, s ivar,
Hogy átvonulj a fájdalom fönséges folyosóján
Halott oldalad átveretett bizonyságul
S a sötét és külső fellegre belőle
Vér és víz csordult.*

*Oldaladon tűnődve nyílik az ajk
A férfiseb ajka s rajta ajka
A bűnös lánynak
Akinék haja hosszú heves szerelemmel igéz;
Zölde a lábad, szétesni kész már mint a rózsza
Ő megcsókolja a lábad
Égeti, majd elemészti szerelme az égnek
S ráomlik a külső fellegre, kicsordul
A vér s a víz mert megszületttél.*

*Ha majd a halál langyos ágyán fekszünk
És minden dísünk elvételik műveinkkel
És minden tájék szerteomlik
És elfeketül minden ég és minden könyvet tűzre vetnek
S mi fönségesen közeledünk önmagunkhoz,
Ha eldobjuk végső virágainkat
S lelkünk ölén a csillagok értelme megvilágosul majd,
Mosolyogj ránk s ajándékozz meg tested mosolyával
Engedd, hogy téged izleljünk meg elsőnek majd a halál napján
A náaszt ülök nagy nyugalmának napja az,
A világ boldog, a tékozlók békélten hazatérnek.*

Paul Éluard:

VERSEK

*A nevetés házának tetején
Szárnyába nevet egy madár.
Oly könnyű a világ,
Hogy nincs is a helyén már
S olyan vidám,
Hogy nem hiányzik neki semmi.*

*Szemekkel változom miként a holddal,
Hol ólomból vagyok, hol pedig tele tollal,
Titkos fekete víz, amely magába zár,
Vagy hajad erdejében röpke diadalod.*

*Mindig kitér előle, hogy meghalljon, megértsen,
Nevet, hogy rejtse rettegetését önmagától.
Mindig az éjszaka boltívei alatt járt,
S amerre elhaladt,
Csupa szilánk és törmelék
Nyoma maradt utána.*

EGY SIRRA

*Testvéreim, a legjobb emberek
Vagyunk mi, nő versem mentén az élet,
Kemény munkánk mentében egyre nő,
Lebirjuk a halált ha összetartunk.*

*A földön a fájdalom volt az úr,
Nem adott nekünk békét semmi jószág,
Semmi szépség nem kárpótolt a kínért,
Méltóságát nem ismertük napunknak.*

*Szerettük egymást s nem tudtuk miért,
Ma tudjátok már és itt vagytok im
Verseim előtt, mult sorsunk előtt,
Mint örömöktől terhes öl előtt.*

*Bosszúm betelt: ot, lüktet a szavam
Hangotokban, szemetek bogarában,
Győztes vagyok, fölszabadult az álmod,
A fiainknak terem majd a nyár*

S nem hordták érte a tél rongyait.

SZIRT A VIZBEN

*Mint egy madár egy cimerpajzsban állva,
Orkán lakója egy sötét kalitban,
Mint kivont kard egy háló közepén,
Mint roppant viszonzatlan szerelem,*

*Igent mondok, igent s a nem a győztes,
S minden kép ha fölülrik csupa szégyen,
Nem vagyok gyáva mégis rab vagyok,
Szerelmemben csak egy holtat szerettem*

Henri Michaux:

A HALÁL UTJÁN

A Halál útján

Anyám egy jégmezőbe ütközött;

Beszélni akart,

De már késő volt,

Nagy vatta-jégmezőbe ütközött.

Ráknézett, testvéremre és reám,

Utána sírt.

*Azt mondtuk neki — valóban képtelen hazugság —
hogy megértettük a dolgot.*

*Ő akkor elmosolyodott, azzal az egészen kislányos
mosollyal,*

Aki valóban ő volt,

Olyan kedves mosoly, hogy szinte pajzán;

Aztán elnyelte a Homály.

É L E T E M

Nélkülem mégy el, életem.

Tovagurulsz,

S én várok még, mielőtt egyet lépek.

Máshová viszed át a harcot.

Igy szöksz meg tőlem.

Sosem követlek.

Nem látok tisztán ajánlataidban.

Azt a keveset, amit akarok, sosem hozod meg.

E hiány miatt van, hogy olyan sokra vágyom.

Sok mindenre, majdnem a végtelenre...

A kevésért, ami hiányzik, és amit soha nem hozol meg.

Patrice de la Tour du Pin:

A K Ö L T Ő

Ment, s körülötte, mint a halak sóhaja,

Fényesen csillogó buborékok lebegtek;

Egy ilyen csillagot választott éjszaka,

Szelid lélekzetén legalább szenderegnet.

Mindenségét ilyen bolygókkal lepte be,

Visszfényükön s a szél redőin játszva játszott,

És így formálta át titkos lehellete

Szerint a lomha, már nem gyermeki világot.

Nem volt varázslat ez: ez volt az élete.

Azóta, mint a nyáj, egy téli est derengő

Derébe csendesesen, úgy enyészik bele,

S nem bánja: haljon el másutt a furcsa felhő.

A LEGSZEBB JÁTÉK

*Tizenkét kisfiú karját csapkodva játszott,
Úgy, mintha szárnya volna;
Élvezték vígan e mozgalmas csacsiságot,
Mikor a legszebb etrepült...*

Pierre Emmanuel:

NE VÁDOLJ

*Ne vádolj senkit hogy idevaló, ne vádolj érte ha máshová.
Sokféle a rendeltetésünk és évszakjaink keresztezik egymást.
Kit nyáron megdermeszt a dér, az télen borostyánt virágozik.
Ki a halál felé hanyatlik, bölcsőjéhez is visszatér.
Ki ülve marad küszöbén, úton jár a hágók szelében.
Ez itt megy és megáll; az amott árokba gurul
És tejjolyamon ébred, kék zsásza-csónakon.
Kinek a tavalyi vetés tarlója töri föl a talpát,
Vállát már a jövő nyár kalásza simogatja.*

TUDD MEG

*Tudd meg, mért oly nehéz a föld. Akárki vagy —
Add vissza néki bár porod, alighogy éltél —
Egy sorssal súlyosabb terhet visz tőle útján.
Mert nincs oly emberi sóhaj, mit föl ne fogna
S meg ne dermedtene a kő. Testvér, vigyázz,
Hogy melyet hanyagon odébbbrugsz, meg ne sértse
Gógöd a kavicsot. Igen, ki tudja, nem
Bírád-e ő — vagy az, mellyel gyerekkorodban
A tenger közönyös kéklő tükrén kacszáztál,
S mely, ha már nem leszel, elszórva s fölmerülve
Megint, más föld alá mulandó életekben,
Mind azt álmodja csak, hogy madár a kezében.*

Rónay György fordításai